

ДИНАМІКА ІНТЕГРАЦІЇ УКРАЇНИ ДО ЄДИНОГО ЦИФРОВОГО РИНКУ ЄС

Єфремова К. В.,

кандидат юридичних наук, старший науковий співробітник, старший науковий співробітник відділу правового забезпечення ринкової економіки Науково-дослідного інституту приватного права і підприємництва імені академіка Ф. Г. Бурчака НАПрН України (Київ)

У статті досліджуються проблеми реалізації інтеграції України до Єдиного цифрового ринку ЄС. Проаналізована динаміка виконання Угоди про асоціацію між Україною та ЄС у сфері цифрового ринку щодо електронної торгівлі, телекомунікаційних послуг, ІТ послуг, аудіовізуальних медіа, авторських та суміжних прав, захисту персональних даних. На підставі проведеного аналізу виявлено недоліки реалізації державної політики в цій сфері та розроблено пропозиції щодо прискорення імплементації законодавства України до Стратегії Єдиного цифрового ринку ЄС.

Ключові слова: *інформаційне суспільство, цифрова економіка, Єдиний цифровий ринок, Угода про асоціацію між Україною та ЄС.*

Світова економіка швидко стає цифровою. Інформаційно-комунікаційні технології вже не є специфічним сектором, а стають основою всіх сучасних інноваційних економічних систем. Інтернет та цифрові технології стають більш інтегрованими у всіх секторах нашої економіки та суспільства.

Єдиний цифровий ринок – це той, в якому забезпечується вільний рух товарів, осіб, послуг та капіталу, а фізичні та юридичні особи можуть безперешкодно отримувати доступ та здійснювати онлайн-діяльність в умовах чесної конкуренції, а також мають високий рівень захисту споживачів та особистих даних незалежно від їх національності або місця проживання [1].

Запровадження Європейської Стратегії Єдиного цифрового ринку для України фактично надає доступ до онлайн-ринків та е-послуг країн ЄС, передбачає спрощення правових та адміністративних бар'єрів, приєднання до єдиних правил для вільного транскордонного поширення онлайн-послуг та контенту, онлайн-платежів, спрощених процедур цифрових контрактів, ліцензування, оподаткування та оформлення авторських прав. Єдиний цифровий ринок може створити нові можливості для нових компаній і дозволити існуючим компаніям зростати і отримувати прибуток від масштабу ринку, що не має меж та кордонів.

Цифровий контент є дедалі більшою частиною економіки інформаційного суспільства. Конвергенція мереж і посилення дифузії високошвидкісного ширококутного зв'язку зосереджують увагу на

політиці розвитку ширококутного контенту та додатків, який обіцяє нові можливості для бізнесу та вплив на зростання попиту та зайнятість.

Проте, розвиток цифрового контенту та е-послуг, розповсюдження високошвидкісного ширококутного доступу піднімають нові питання, оскільки швидкі технологічні розробки "заважають" вже багато років існуючим бізнес-моделям та старим механізмам державної політики. Державна політика повинна визнавати ці зміни та коригувати, і, паралельно, визнавати роль урядів як творців контенту та користувачів. У цьому новому середовищі користувачі мережі також стають засновниками-творцями цифрового контенту з появою нових зручних програм і постійного підключення до Інтернету. Розробка та постачання цифрового контенту швидко зростає у різних сферах діяльності, переконавши існуючі (наприклад, телефонні апарати з можливостями онлайн-гри, нові бізнес-стратегії для завантаження відео, надання державних послуг через мобільні пристрої тощо).

Метою статті є дослідження динаміки інтеграції України до Єдиного цифрового ринку ЄС та виявлення перепон, які заважають ефективній реалізації плану дій, визначеному Угодою про асоціацію між Україною та ЄС.

Програма Єдиний цифровий ринок є одним з найбільших досягнень ЄС. Вона дозволяє людям, послугам, товарам і капіталу вільно переміщатися у межах ЄС. Це сприяє економічному зростанню та здійсненню господарської діяльності європейськими підприємствами, що стимулює конкуренцію і торгівлю, підвищує ефективність та якість цифрових послуг і допомагає споживачам отримувати вигоду з більш різноманітних і більш дорогих продуктів і послуг.

Ініціативами ЄС щодо розвитку «цифрової» економіки є «Індустріальна політика для ери глобалізації - 2020» (Industrial Policy for Globalisation Era); «Цифровий порядок денний Європи» (Europe Digital Agenda) та Стратегія «Підприємницька діяльність - 2020» (The Entrepreneurship, 2020).

«Цифрова» галузь, включаючи електронні комунікації, інформаційне суспільство та аудіовізуальний ринок, зазнає найшвидших змін технологій та розвитку порівняно з будь-яким іншим сектором економіки.

Європейська Комісія виклала настанови щодо майбутнього розвитку подій у своєму комплексному програмному документі «Єдиний цифровий ринок для Європи», оприлюдненому у 2015 році. У ньому був розглянутий порядок денний для вжиття заходів за трьома основними напрямками: а) кращий доступ до Інтернету для споживачів та підприємств, б) створення належних умов для регулювання передових цифрових мереж, в) розбудова цифрової економіки через інвестиції, оперативну сумісність та стандартизацію. Сьогодні основні напрямки реалізації Стратегії Єдиний цифровий ринок Європи такі: 1) формування цифрового єдиного ринку; 2) оцифрування європейської промисловості; 3) підтримка засобів масової інформації та цифрової культури; 4) створення цифрового суспільства; 5) зміцнення довіри та кібербезпеки; 6) створення європейської економіки даних [1].

Інтеграція України до Єдиного цифрового ринку ЄС розпочалася з підписанням Угоди про асоціацію між Україною та Європейським Союзом, Європейською спільнотою з атомної енергії та їх державами-членами від 27 червня 2014 року [2]. Цифровий ринок охоплює положення зазначеної Угоди щодо електронної торгівлі, телекомунікаційних послуг, ІТ послуг, аудіовізуальних медіа, авторських та суміжних прав, захисту персональних даних. У структурі Угоди про асоціацію тематика цифрового ринку представлена наступним чином:

- підрозділ 3 частини 5 Глави 6 Розділу IV - лібералізація торгівлі комп'ютерними послугами;

- підрозділ 5 частини 5 Глави 6 Розділу IV та Додаток XVII - інтеграція України до внутрішнього ринку телекомунікаційних послуг ЄС;

- частина 6 Глави 6 Розділу IV - співпраця у розвитку електронної торгівлі; Глава 14 Розділу V - співпраця у сфері інформаційного суспільства (доступу до інформації та телекомунікаційних технологій);

- Глава 15 Розділу V та Додаток XXXVII - наближення політики з питань аудіовізуальної галузі.

Було підкреслено шістнадцять спеціальних пунктів плану дій, із яких деякі мали наслідком внесення змін до законодавства, визначеного в Угоді, з метою його наближення до європейського, включаючи реформування Директив щодо електронних комунікацій, режимів авторських прав, захисту прав споживачів, кур'єрських служб, аудіовізуальних послуг і Плану щодо пріоритетних стандартів ІКТ.

Україна забезпечує поступове приведення своїх чинних законів та майбутнього законодавства у відповідність до *acquis* ЄС. Таке наближення поступово поширюється на всі елементи *acquis* ЄС, такі як: Директива № 2002/21/ЄС Європейського Парламенту та Ради від 7 березня 2002 року про єдину нормативно-правову базу для електронних комунікаційних мереж та послуг із змінами, внесеними Директивою № 2009/140/ЄС Європейського Парламенту та Ради від 25 листопада 2009 року; Директива № 2002/20/ЄС Європейського Парламенту та Ради від 7 березня 2002 року про авторизацію електронних комунікаційних мереж та послуг із змінами, внесеними Директивою № 2009/140/ЄС Європейського Парламенту та Ради від 25 листопада 2009 року; Директива № 2002/19/ЄС Європейського Парламенту та Ради від 7 березня 2002 року про доступ до, та з'єднання з, електронних комунікаційних мереж та відповідного оснащення із змінами, внесеними Директивою № 2009/140/ЄС Європейського Парламенту та Ради від 25 листопада 2009 року; Директива № 2002/22/ЄС Європейського Парламенту та Ради від 7 березня 2002 року про універсальні послуги та права користувачів стосовно електронних комунікаційних мереж та послуг із змінами, внесеними Директивою № 2009/136/ЄС Європейського Парламенту та Ради від 25 листопада 2009 року; Рішення № 676/2002/ЄС Європейського Парламенту та Ради від 7 березня 2002 року про нормативно-правову базу щодо політики стосовно спектра радіочастот в Європейській Спільноті; Директива Комісії № 2002/77/ЄС від 16 вересня 2002 року про конкуренцію на ринках електронних комунікаційних мереж та послуг; Директива № 2000/31/ЄС Європейського Парламенту та Ради від 8 червня 2000 року про деякі правові аспекти послуг інформаційного суспільства, зокрема, електронної торгівлі на Внутрішньому ринку (Директива про Електронну торгівлю) [3].

Приєднання України до Програми ЄС *Interoperability Solutions for European Public Administrations 2 (ISA2)*, проектів *e-CODEX*, *e-Invoicing*, а також ініціативи *Single Digital Gateway* забезпечить електронну взаємодію державних інформаційних ресурсів, що є головним викликом для розвитку електронного урядування в Україні. Кожний суб'єкт господарювання як державної форми власності, так і приватної, стикається з необхідністю доступу до того чи іншого державного реєстру або бази даних. Зокрема, електронні закупівлі *Prozorro*, система електронних декларацій, єдине митне вікно та інші електронні системи для повноцінного функціонування потребують інтеграції із зовнішніми державними реєстрами та базами

даних. Окрім цього, відсутність електронної взаємодії державних систем не дозволяє спростити порядки надання послуг та зрештою виконати вимоги Закону України «Про адміністративні послуги» [4] щодо заборони вимагати від суб'єктів звернення інформацію або дані, які знаходяться в інших органах влади, тобто вже були їм надані громадянами. Позитивом у цьому питанні є схваленням постанови КМУ «Деякі питання електронної взаємодії державних електронних інформаційних ресурсів» [5], якою передбачено запровадження системи електронної взаємодії державних електронних інформаційних ресурсів та підключення до електронної взаємодії відповідно до вимог ЄС, зокрема European Interoperability Framework 2.0. Приєднання до ISA2, e-CODEX та e-Invoicing дозволить забезпечити розвиток інтероперабельності та електронних послуг в Україні відповідно до вимог і сучасних трендів ЄС (формати, стандарти, регламенти, технічні рішення), а також сприяти євроінтеграції України.

В останні роки Україна зробила низку кроків для нормативно-правового наближення, але прогрес не встигає за темпами оновлення законодавства ЄС. Слід наголосити, що станом на кінець 2018 року у рамках реалізації Стратегії Єдиного цифрового ринку Європейська Комісія запропонувала вже 30 законодавчих пропозицій, 19 з яких були схвалені Радою ЄС та Європарламентом. Особливу увагу слід звернути на Директиви, що були переглянуті до вимог сучасного розвитку інформаційних технологій: 1) Директива про повторне використання інформації державного сектора в аспекті її обсягу та принципів плати за доступ та користування такою інформацією; 2) Директива про забезпечення прав інтелектуальної власності; 3) Директива про цифровий підпис з огляду на необхідність забезпечити правове регулювання транскордонного визнання та інтероперабельності безпечних систем електронної автентифікації.

Зважаючи на такий значний обсяг змін у законодавстві ЄС у сфері Єдиного цифрового ринку з часів підписання Угоди про Асоціацію між Україною та ЄС, існує потреба оновити Додатки XVII та XXXVII.

Додаток XXXVII стосується наближення законодавства України ЄС до законодавства ЄС з питань аудіовізуальної галузі. Він передбачає впровадження положень Директиви про аудіовізуальні послуги № 2010/13/ЄС. Втім, поки в Україні тривали дискусії про потребу внесення змін до закону «Про телебачення і радіомовлення» [6], ЄС ухвалив нову директиву про аудіовізуальні послуги № 2018/1808 [7], яка враховує сучасні реалії ринку, коли споживач дедалі більше сам обирає контент і отримує його через Інтернет, а не через трансляцію телерадіоканалами.

У листопаді 2018 року в Україні набув чинності закон «Про електронні довірчі послуги» [8], що регулює відносини у сферах надання електронних довірчих послуг (послуг, що надаються через інформаційно-телекомунікаційну систему) та електронної ідентифікації (процедури використання ідентифікаційних даних особи в електронній формі, які однозначно визначають фізичну, юридичну особу або представника юридичної особи). Цей закон оновив законодавство у сфері електронної ідентифікації (електронного цифрового підпису) у відповідності з Регламентом eIDAS.

Водночас, в Україні досі відсутня стратегія забезпечення доступу до швидкісного інтернету (ширококутний доступ). Відсутній прогрес у прийнятті нового законодавства про електронні комунікації та про радіочастотний ресурс, а зареєстровані у парламенті законопроекти про електронні комунікації не відповідають нормам ЄС [9] та новому Європейському Кодексу електронних комунікацій [10].

У травні 2018 року набув чинності закон «Про основні засади забезпечення кібербезпеки України» [11].

Проте Україна досі не в повному обсязі ратифікувала Конвенцію Ради Європи про кіберзлочинність ще 2005 року, зокрема, відповідно до Закону України «Про ратифікацію Конвенції про кіберзлочинність» не надала згоду на застосування розділу Конвенції щодо цифрових доказів [12].

Крім цього значне відставання у цій сфері демонструє факт, що у рамках реалізації Стратегії Єдиного цифрового ринку 11 квітня 2018 року країнами ЄС була підписана Декларація про створення Європейського блокчейн співтовариства (Declaration on the establishment of a European Blockchain Partnership). [13]

Наступною перепорою для ефективного реалізації плану дій, передбаченого Угодою про асоціацію щодо інтеграції України до Єдиного цифрового ринку є відсутність окремого центрального органу виконавчої влади у сфері розвитку цифрової економіки. У Міністерстві економічного розвитку і торгівлі у 2015 році був створений Департамент цифрової економіки, але вже в 2016 році він був розформований [14].

У 2018 році була створена Координаційна рада з питань розвитку цифрової економіки та суспільства України, яка є тимчасовим консультативно-дорадчим органом при Мінекономрозвитку. Його завдання – забезпечення виконання Концепції та Плану розвитку цифрової економіки та суспільства України до 2020 року. У складі Ради працюють робочі підгрупи з розробки законодавчих ініціатив, аналітичних досліджень IT та телекомунікаційної галузі, цифрової інфраструктури, громадської безпеки та безготівкових розрахунків, цифровізації соціальної сфери, розвитку smart-city, креативних індустрій та експорту IT-послуг, цифровізації освіти, охорони здоров'я, науки, Інтернету речей, Індустрії 4.0, цифрового землеробства, національної системи безпаперової торгівлі [15]. Проте дорадчий орган не є регулятором у сфері цифрової економіки.

Слід зазначити, що частково державна політика у сфері розвитку інформаційного суспільства реалізується через діяльність Державного агентства з питань електронного урядування України. Національним регулятором в секторі електронних комунікацій в Україні є Національна комісія, що здійснює державне регулювання у сфері зв'язку та інформатизації. Регулювання спеціального зв'язку та захисту державних інформаційних та телекомунікаційних систем і ресурсів здійснює Державна служба спеціального зв'язку та захисту інформації [16].

Але зауважемо, що відсутній чіткий розподіл функцій в сфері державного управління та регулювання електронними комунікаціями, а Національна комісія, що здійснює державне регулювання у сфері зв'язку та інформатизації не має достатніх повноважень незалежного регулятора відповідно до стандартів ЄС. Тому необхідно створити окремий державний орган у сфері розвитку цифрової економіки та суспільства.

Механізмом формування та реалізації державної політики в будь-яких сферах економіки є передусім прогнозування розвитку визначеної галузі та визначення плану необхідних дій уряду та уповноваженого органу державної влади, який знаходить своє відображення у Державних стратегіях (довгострокових), які приймаються Верховною Радою України, і Державних цільових програмах (короткострокових), які визначає Уряд. У зв'язку з цим виникає потреба на законодавчому рівні встановити обов'язкове наступництво новим складом уряду Державних цільових програм розвитку галузей економіки, оскільки зазвичай час реалізації

Стратегій і Програм не співпадає з повноваженнями Уряду та Верховної ради, то з новий склад Кабінету Міністрів України з відповідними міністерствами і департаментами відмовляється реалізовувати такі програми та нести відповідальність за їх невиконання. Це має важливе значення для інтеграції України до Єдиного цифрового ринку ЄС.

Крім того слід підтримати позицію О. М. Вінник, яка наголошує на необхідності розробити та прийняти Закон України «Про цифрову економіку», в якому визначити основні поняття, терміни та правові засади цифрової економіки [17].

Також виникає нагальна потреба у прийнятті закону «Про електронні комунікації» з урахуванням нового Європейського Кодексу електронних комунікацій та внести зміни до Закону України «Про електронну комерцію» щодо цифрових товарів і послуг для гармонізації з законодавством ЄС.

Підсумовуючи зроблені кроки на шляху до євроінтеграції Єдиного цифрового ринку України та ЄС, слід зазначити, що попри всі намагання надолужити європейське законодавство, Україна значно відстає в реалізації державної політики в цій сфері. Вважаємо за необхідне відмовитись від використання антикризової моделі “латання дірок” формування економічної політики держави, та застосовувати проривні технології задля одночасних цифрових перетворень з Європейською спільнотою.

Державна політика не обов'язково має вирішувати всі зазначені вище питання у цій сфері, але вони повинні стати основою для обговорення, визначення пріоритетів розвитку та шляхів розв'язання поставлених задач щодо інтеграції України до Єдиного цифрового ринку ЄС.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ:

1. Digital Single Market // URL: <https://ec.europa.eu/digital-single-market/en>;
2. Угода про асоціацію між Україною та Європейським Союзом, Європейською спільнотою з атомної енергії та їх державами-членами від 27 червня 2014 року // URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_011;
3. Директива № 2000/31/ЄС Європейського Парламенту та Ради від 8 червня 2000 року про деякі правові аспекти послуг інформаційного суспільства, зокрема, електронної торгівлі на Внутрішньому ринку (Директива про Електронну торгівлю // URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_224;
4. Закон України «Про адміністративні послуги» від 6 вересня 2012 року № 5203-VI (зі змінами) // URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5203-17>;
5. Постанова Кабінету Міністрів України “Деякі питання організації електронної взаємодії державних електронних інформаційних ресурсів” від 10 травня 2018 р. № 357 // URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/357-2018-п>;
6. Проект Закону України «Про телебачення і радіомовлення» // URL: <https://detector.media/rinok/article/132891/2017-12-14-syumar-zareestrivala-zakonoproekt-pro-audiovizualni-poslugi>;
7. The revised Audiovisual Media Services Directive creates a media framework for the 21st century // URL: <https://ec.europa.eu/digital-single-market/en/revision-audiovisual-media-services-directive-avmsd>;
8. Закон України «Про електронні довірчі послуги» 5 жовтня 2017 року № 2155-VIII // URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2155-19>;
9. Електронні комунікації: чи можна очікувати прогресу у виконанні угоди про асоціацію? // URL: http://osf.org.ua/data/blog_dwnl/BE_brief5_UKR.pdf;
10. Directive (EU) 2018/1972 of the European Parliament and of the Council of 11 December 2018 establishing the European Electronic Communications Code

(Recast)Text with EEA relevance // URL: https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=uriserv%3A0J.L_.2018.321.01.0036.01.ENG;

11. Закон України «Про основні засади забезпечення кібербезпеки України» від 5 жовтня 2017 року № 2163-VIII // URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2163-19>;

12. Закон України «Про ратифікацію Конвенції про кіберзлочинність» від 7 вересня 2005 року № 2824-IV // URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2824-15>;

13. Declaration on the establishment of a European Blockchain Partnership URL: <https://ec.europa.eu/digital-single-market/en/news/european-countries-join-blockchain-partnership>;

14. Ночвай В., Олексюк Л., Приходько О. Єдиний цифровий ринок і угода про асоціацію // URL: https://www.civic-synergy.org.ua/wp-content/uploads/2018/04/Integratsiya-u-ramkah-asotsiatsiyi-dynamika-vykonannya-Ugody-mizh-Ukrayinoyu-i-YES_ua.pdf;

15. Створена Координаційна рада з питань розвитку цифрової економіки та суспільства України // URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-economy/2493487-v-ukraini-zapracuvala-koordinacijna-rada-z-rozvitku-cifrovoi-ekonomiki.html>;

16. Інтеграція у рамках Асоціації: динаміка виконання Угоди між Україною і ЄС // URL: https://www.civic-synergy.org.ua/wp-content/uploads/2018/04/Integratsiya-u-ramkah-asotsiatsiyi-dynamika-vykonannya-Ugody-mizh-Ukrayinoyu-i-YES_ua.pdf;

17. Вінник О. Регулювання відносин у сфері цифрової економіки: проблеми термінології // Підприємництво, господарство і право. URL: <http://pgr-journal.kiev.ua/archive/2017/11/35.pdf>;

DYNAMICS OF UKRAINE'S INTEGRATION INTO A SINGLE DIGITAL MARKET EU'S

Yefremova K. V., Candidate of Legal Sciences, Senior Researcher, Senior Researcher of Department of legal support of a market economy of the Academician F. H. Burchak Scientific Research Institute of Private Law and Entrepreneurship of NALS of Ukraine (Kyiv)

Keywords: information society, digital economy, Single digital market, Association Agreement between Ukraine and the EU.

The article examines the problems of realization of Ukraine's integration into the EU's Single Digital Market. The dynamics of the implementation of the Association Agreement between Ukraine and the EU in the digital market in terms of e-commerce, telecommunication services, IT services, audio-visual media, copyright and related rights, protection of personal data has been analysed. Based on the analysis, deficiencies in the implementation of state policy in this area were identified and proposals were made to accelerate the implementation of Ukrainian legislation to the EU Single Digital Market Strategy.